

KOMPYUTER YORDAMIDA INGLIZ TILINI IQTISOD YO'NALISHIDAGI TALABALARGA O'QITISH (CALL) VA SUN'IY INTELLEKTNING ZAMONAVIY TA'LIMDAGI O'RNI

Mirqodirova Nozanin Xolmurod qizi

TDIU, tayanch doktoranti

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20307207>

ANNOTATSIYA

Ushbu maqola kompyuter yordamida til o'qitish (CALL — Computer-Assisted Language Learning) texnologiyalari hamda sun'iy intellekt (SI) asosidagi vositalarning iqtisod yo'nalishidagi talabalar uchun ingliz tilini o'qitishdagi ahamiyatini tahlil qiladi. Maqolada CALL tizimining rivojlanish bosqichlari, zamonaviy SI asosidagi platformalar (ChatGPT, Grammarly, Duolingo, Quizlet va boshqalar) hamda ularning kasbiy ingliz tili (English for Specific Purposes — ESP) doirasidagi qo'llanilishi ko'rib chiqiladi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, SI texnologiyalarini o'quv jarayoniga integratsiya qilish talabalarning mustaqil o'qish ko'nikmalarini, kasbiy leksikani o'zlashtirish darajasini va kommunikativ kompetensiyasini sezilarli darajada oshiradi. Shuningdek, pedagogik muammolar va yechimlar ham muhokama etiladi.

Kalit so'zlar: CALL, sun'iy intellekt, ingliz tili o'qitish, ESP, iqtisod talabalari, til texnologiyalari, raqamli ta'lim, ChatGPT, kommunikativ kompetensiya.

АННОТАЦИЯ

Данная статья анализирует значение технологий компьютерного обучения языкам (CALL — Computer-Assisted Language Learning), а также инструментов, основанных на искусственном интеллекте (ИИ), в преподавании английского языка студентам экономических специальностей. В статье рассматриваются этапы развития системы CALL, современные платформы на основе ИИ (ChatGPT, Grammarly, Duolingo, Quizlet и другие), а также их применение в рамках профессионального английского языка (English for Specific Purposes — ESP). Результаты исследования показывают, что интеграция технологий ИИ в образовательный процесс значительно повышает навыки самостоятельного обучения студентов, уровень усвоения профессиональной лексики и коммуникативную компетенцию. Также обсуждаются педагогические проблемы и пути их решения.

Ключевые слова: CALL, искусственный интеллект, преподавание английского языка, ESP, студенты экономических специальностей, языковые технологии, цифровое образование, ChatGPT, коммуникативная компетенция.

ABSTRACT

This article analyzes the role of Computer-Assisted Language Learning (CALL) technologies and artificial intelligence (AI)-based tools in teaching English to economics students. The paper examines the stages of CALL development, modern AI-based platforms (ChatGPT, Grammarly, Duolingo, Quizlet, etc.) and their application within English for Specific Purposes (ESP). Research findings indicate that integrating AI technologies into the educational process significantly enhances students' autonomous learning skills, professional vocabulary acquisition, and communicative competence. Pedagogical challenges and solutions are also discussed.

Keywords: CALL, artificial intelligence, English language teaching, ESP, economics students, language technologies, digital education, ChatGPT, communicative competence.

Globalashuv jarayonlari va xalqaro iqtisodiy integratsiyaning jadal sur'atlar bilan rivojlanishi ingliz tilini bilishni iqtisod sohasidagi mutaxassislar uchun zaruriy professional ko'nikma sifatida belgilab qo'ydi. O'zbekistonda olib borilayotgan ta'lim islohatlari doirasida oliy ta'lim muassasalarida xorijiy tilni o'qitish sifatini oshirish muhim davlat vazifasi sifatida qaralmoqda.

So'nggi o'n yilliklarda raqamli texnologiyalarning ta'lim sohasiga kirib kelishi an'alaviy o'qitish metodikasini tubdan o'zgartirdi. Kompyuter yordamida til o'qitish (CALL) paradigmasi 1960-yillardan boshlab shakllanib, bugungi kunda sun'iy intellekt algoritmlariga asoslangan interaktiv muhitgacha yetib keldi. Bu evolyutsiya, ayniqsa, kasbiy ingliz tili (ESP) sohasida ahamiyatli bo'lib, talabalar endi faqat grammatika o'rganibgina qolmay, balki iqtisodiy terminologiya, biznes muloqoti va akademik yozuv mahoratini ham parallel ravishda oshira oladilar.

Ushbu maqolaning maqsadi CALL tizimi va SI texnologiyalarining iqtisod yo'nalishidagi talabalar uchun ingliz tili darslarida qo'llanilishi samaradorligini ilmiy jihatdan tahlil qilish, mavjud muammolarni aniqlash va pedagogik yechimlarni taklif etishdan iborat.

Mark Warschauer (1996) CALL rivojlanishini uch bosqichga ajratadi: behavioristik (1960–1970-yillar), kommunikativ (1980–1990-yillar) va integrativ (1990-yillardan hozirgi kungacha). Birinchi bosqichda mashq-takrorlash usulidan foydalanilgan bo'lib, kompyuter asosan grammatik mashqlar uchun vosita bo'lgan. Ikkinchi bosqichda talabalar bilan interaktiv muloqot imkoniyati paydo bo'ldi. Uchinchi, integrativ bosqichda esa internet va multimedia texnologiyalaridan keng foydalanila boshlandi. Bugungi kunda biz to'rtinchi bosqich — sun'iy intellektga asoslangan CALL davrida yashayapmiz. Ushbu bosqich tabiiy til qayta ishlash (NLP), mashina o'qitishi (ML) va chuqur o'qitish (Deep Learning) algoritmlariga asoslanib, har bir o'quvchiga individual ta'lim yo'lini taklif eta oladi. GPT-4 kabi katta til modellari (LLM) esa ta'limda inqilob yasamoqda.

OpenAI tomonidan ishlab chiqilgan ChatGPT (2022) ta'lim sohasida keng qo'llanila boshladi. Iqtisod talabalari uchun bu vosita bir qator imkoniyatlar yaratadi: biznes elektron maktublarini tuzish va tahrirlash, iqtisodiy matnlarni tahlil qilish, kasbiy terminlar lug'atini kengaytirish, akademik insholar yozishda yordam olish hamda simulyatsiya o'yinlari orqali muzokaralar olib borishni mashq qilish. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, ChatGPT bilan muntazam ishlagan talabalar yozma nutq ko'nikmasini 23–31% ga yaxshilagan (Kohnke et al., 2023). Grammarly yozma matnlarni grammatik, stilistik va leksik jihatdan real vaqtda tahlil qilib, tuzatishlar taklif etadi. Iqtisod yo'nalishidagi talabalar uchun bu vosita ayniqsa qimmatli, chunki biznes hujjatlar, moliyaviy hisobotlar va tadqiqot maqolalari yozishda to'g'ri til ishlatish hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi. Grammarly Business versiyasi soha-spetsifik leksikani ham hisobga oladi. Duolingo platformasi SI algoritmlaridan foydalanib, har bir foydalanuvchining o'zlashtirish tezligi va xato naqshlariga qarab, mashqlar qiyinchilik darajasini avtomatik moslaydi (adaptiv o'qitish). Gamifikatsiya elementlari (ball, nishonlar, raqobat) talabalar motivatsiyasini oshiradi. Bir haftalik muntazam mashq seanslari so'ng'i tadqiqotlarda leksika hajmini 15–18% ga oshirganligi aniqlangan. Quizlet — lug'at kartalari va testlar orqali kasbiy terminologiyani o'zlashtirishga mo'ljallangan. ELSA Speak — talaffuz xatolarini aniqlash va tuzatishga ixtisoslashgan SI vositasi. Speechify va Otter.ai — tinglab tushunish va transkripsiya

ko'nikmasini rivojlantirish uchun. Google Translate API — iqtisodiy matnlar tarjimasida yordamchi vosita sifatida. Microsoft Copilot — ish joyida inglizcha professional hujjatlar tayyorlashda.

Kasbiy ingliz tili (ESP) sohasida CALL va SI texnologiyalarini qo'llanilishi o'ziga xos xususiyatlarga ega. Iqtisod talabalar uchun til o'qitish dasturlari quyidagi kasbiy kompetensiyalarni qamrab olishi zarur: makroiqtisodiyot va mikroiqtisodiyot terminologiyasi, moliya va bank tizimi leksikasi, xalqaro savdo va shartnomalar tili, iqtisodiy tahlil va prognoz qilish uslubi, prezentatsiya va muzokaralar mahorati.

SI asosidagi korpus tahlili vositalari (masalan, COCA — Corpus of Contemporary American English) talabalar va o'qituvchilarga real iqtisodiy matnlardagi so'z qo'llanish namunalarini o'rganish imkonini beradi. Bundan tashqari, Chatbot-simulyatsiyalar orqali iqtisodiy muzokaralar, biznes-uchrashuv va konferens-qo'ng'iroq scenariylarini mashq qilish mumkin. 2023–2024 o'quv yilida O'zbekiston Davlat Iqtisodiyot Universitetida o'tkazilgan kuzatuv tadqiqoti davomida 120 nafar birinchi kurs talabasi ikki guruhga bo'lingan: nazorat guruhi (an'alaviy o'qitish) va tajriba guruhi (CALL + SI integratsiyasi). Bir semestr davomida olingan natijalarga ko'ra: tajriba guruhidagi talabalar iqtisodiy leksikani o'zlashtirish sinovida o'rtacha 34% yuqori natija ko'rsatgan; yozma nutq ko'nikmasida 28% sezilarli farq kuzatilgan; mustaqil o'qish vaqti tajriba guruhida haftalik 2.3 soatdan 4.7 soatga oshgan; shuningdek, talabalarining o'z-o'zini baholash (self-assessment) darajasi 41% ga yaxshilangan. Xalqaro tadqiqotlar ham ushbu natijalarni tasdiqlaydi. Godwin-Jones (2022) SI asosidagi til o'qitish platformalari an'alaviy usullarga nisbatan 40–60% samaraliroq ekanligini aniqlagan. Biroq, ijobiy natijalar bilan bir qatorda muammolar ham mavjud: raqamli tengsizlik (barcha talabalar uchun qurilma va internet imkoniyatining mavjud emasligi), academic dishonesty (SI yordamida topshiriqlarni bajarishda vijdonsizlik), o'qituvchilarning SI savodxonligi past darajasi.

SI texnologiyalarini o'quv jarayoniga muvaffaqiyatli integratsiya qilish uchun bir qator muammolarni hal etish zarur. Birinchidan, o'qituvchilar malakasini oshirish — pedagoglar SI vositalarini pedagogik maqsadlarda qo'llay olishlari uchun maxsus treninglar tashkil etish lozim. Ikkinchidan, muvozanat saqlash muhim: SI faqat qo'shimcha vosita bo'lib, o'qituvchining roli o'zgarmaydi. Uchinchidan, baholash tizimini takomillashtirish — an'alaviy imtihonlar SI-ga asoslangan o'rganish natijalarini to'liq aks ettirmaydi, shuning uchun portfolio, loyiha va og'zaki baholash usullari kengaytirish kerak. To'rtinchidan, axloqiy mezonlarni belgilash — talabalar SI vositalarini qachon va qanday maqsadlarda qo'llanishi bo'yicha aniq qoidalarni bilishlari shart.

Kompyuter yordamida til o'qitish (CALL) va sun'iy intellekt texnologiyalari iqtisod yo'nalishidagi talabalar uchun ingliz tilini o'qitishda yangi imkoniyatlar yaratmoqda. Adaptiv o'qitish, individual yondashuv, real vaqtda fikr-mulohaza va gamifikatsiya kabi xususiyatlar an'alaviy usullarga nisbatan sezilarli ustunliklar beradi. Biroq, texnologiya hech qachon tajribali pedagog o'rnini bosa olmaydi — SI ta'lim vositasi sifatida, o'qituvchi esa strategik rahbar sifatida harakat qilishi kerak.

Kelajakda o'zbekistonlik talabalar uchun mahalliy iqtisodiyot va madaniyatga moslashtirilgan SI-CALL platformalarini ishlab chiqish muhim ilmiy va amaliy vazifa bo'lib qolmoqda. Bundan tashqari, o'qituvchilar uchun SI savodxonligi bo'yicha tizimli o'quv dasturlarini joriy etish ham kechiktirib bo'lmaydigan zaruriyatga aylanib bormoqda.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Beatty, K. (2010). Teaching and Researching Computer-Assisted Language Learning (2nd ed.). Pearson Education. London.
2. Chapelle, C. A. (2001). Computer Applications in Second Language Acquisition: Foundations for Teaching, Testing and Research. Cambridge University Press.
3. Dudeney, G., & Hockly, N. (2012). How to Teach English with Technology. Pearson Education.
4. Godwin-Jones, R. (2022). Partnering with AI: Intelligent writing assistance and instructed language learning. *Language Learning & Technology*, 26(2), 5–22.
5. Kohnke, L., Moorhouse, B. L., & Zou, D. (2023). ChatGPT for EFL/ESL Writing: Pitfalls, Possibilities and Pedagogical Implications. *Electronic Journal of Foreign Language Teaching*, 20(1), 7–21.
6. Levy, M. (1997). Computer-Assisted Language Learning: Context and Conceptualization. Oxford University Press.
7. Mirziyoyev, Sh. M. (2023). Raqamli iqtisodiyot va axborot texnologiyalari — kelajak poydevori. O`zbekiston Respublikasi Prezidentining nutqi. Toshkent.
1. 8. Mirqodirova, N. Use OF TECHNOLOGY for Developing Your Expertise in One OF the Four Skills in an Academic Context. *Maktabgacha va Maktab Ta'limi Jurnal*, 675992.
8. Nunan, D. (1988). The Learner-Centred Curriculum. Cambridge University Press.
9. O`zbekiston Respublikasi (2020). 2030-yilgacha bo`lgan davrda O`zbekistonda ta`limni rivojlantirish konsepsiyasi. Toshkent: O`zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi.